

KISAS-I ENBİYA'DAKİ HZ. MUSA KISSASI'NDA SÖZCÜKSEL BAĞDAŞIKLIK

Kübra ÇOLAK*

Öz

Bağdaşıklık, bir ögenin söylemdeki yorumunun bir başka ögeye bağlı olduğu durumları kapsar. Bağdaşıklık bir anlamsal düzeyde bir de biçimsel düzeyde incelenebilir. İslam toplumlarının önemli kılavuzlarından biri de Kısas-ı Enbiyalardır. Bu eserler ya da Peygamber Kıssaları içinde peygamberlerin yaşamları ve dini önderlerin mücadeleleri başta olmak üzere pek çok konuyu içeren eserlerin ortak adıdır. Kısas-ı Enbiyalar Arap toplumunda ortaya çıkmış olsa da daha sonra çeviriler vasıtasıyla İran ve Türk edebiyatına girmiştir. Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi metni olan Kısas-ı Enbiya'da bulunan Hz. Musa Kıssası sözcüksel bağdaşıklık açısından aynı anlama gelen sözcükler, zıt anlama gelen sözcükler, yakın anlamlı sözcükler, sözcük tekrarı, aynı kökten oluşan sözcükler başlıkları altında incelenecek ve tespit edilen sözcükler köken ve yapı itibarıyla değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bağdaşıklık, Hz. Musa kıssası, Kısas-ı Enbiya, Sözcüksel Bağdaşıklık.

LEXICAL COHERENCE IN THE KISSA OF HZ. MUSA AT KISASI ENBIYA

Abstract

Coherence includes cases where a puzzle is attributed to another element in the discourse. Coherence can be examined at a semantic level as well as at a formal level. One of the important guides of Islamic societies is Kısas-ı Enbiyal. These works are the common name of works containing many topics, especially the lives of the prophets and the struggles of the religious leaders in the Prophet's Sides. Although Kısas-ı Enbiyalar appeared in Arab society, he later entered Iran and Turkish literature through translations. In this study, the text of Old Anatolian Turkish, which is located in Kısas-ı Enbiya, The short words of Musa will be examined under the headings of the same meaning in terms of lexical coherence, opposite meaning words, close meaning words, word repetition, same root words, and the detected words will be evaluated in terms of origin and structure.

Keywords: Hz. Musa kıssası, Kısas-ı Enbiya, lexical coherence.

GİRİŞ

Kısas-ı Enbiya, peygamberlerin yaşamları ve dini önderlerin mücadeleleri başta olmak üzere pek çok konuyu içeren eserlerin ortak adıdır. Bu edebiyatın kaynağı, İslam öncesi Araplara kadar götürülebilir. Tevrat ve İncil'deki hikâyeler, Medine'deki Yahudiler ve Hristiyan misyonerler aracılığıyla Araplar arasında yayılmış olmalıdır. Bu etki yalnız Bizans ve Sasani İmparatorluklarına yakın bölgelerde değil, Kızıldeniz kıyılarında ve Güney Arabistan'da da izlenebilir.

İslamiyetle birlikte bu hikâyelere bütünüyle başka bir anlam yüklenmiştir. Hz. Muhammed'in yaşamından yansımalar, peygamber olarak kehanet yeteneği, kendi halkı tarafından reddedilişi ve kendi halkının yok olmasına neden olacak cezalara ilişkin öngörüler de bu hikâyelere

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

eklenir. İslamî¹ bakış açısıyla, İslam öncesi peygamberlerin yaşamları, Tanrı'ya ve onun elçilerine asi olanları kötü yazgılarına karşı uyarıcı korkunç örneklerle doludur. Böylece Kısa-1 Enbiyâ evrensel tarihin bir parçası haline gelir.

Peygamber hikayelerinin anlatıldığı Kısa-1 Enbiyâ veya Kısa-1 Enbiyâ türü eserlerin ilk örnekleri önce Arap edebiyatında, daha sonra da Fars edebiyatında görülür. Bu konuda yazılmış en ünlü eserler, Şa'lebî'nin² 'Arâ' isü'l- mecâ lis'i ile bunun başka bir versiyonu olan Kısa-1 Enbiyâ'nın Kısa-1 Enbiyâ'sıdır.

İslamiyetle birlikte bu eserlere başka bir anlam yüklenmiştir (Demir, Yılmaz, Küçük, 2013:11)

Bu çalışma Emine YILMAZ, Nurettin DEMİR ve Murat KÜÇÜK'ün hazırlamış oldukları 2013 yılında Türk Dil Kurumu yayınlarından çıkan Eski Anadolu Türkçesi metni olan Kısa-1 Enbiya'da bulunan Hz. Musa Kıssası üzerinde yapılmıştır.

1. Hz. Musa

Hazireti Musa (a.s), İmran'ın oğludur. Onun babası Yâhser, onunda babası Kahes'dir. Musa peygamber (a.s) ailesiyle iyi bir şekilde geçinirdi. Onları severdi. Levi kabilesindedir, Yakup (a.s)'ın soyundan gelir ve Annesi Yocheveddir. Kız kardeşi Meryem, erkek kardeşinin adı ise Hârun'dur.

Allah'ın(a.c), dört büyük kitaptan biri olan Tevrat'ı verdiği ve yeryüzünde dinini tebliğ edip ve hâkim kılması için gönderdiği Ulu'l-Azm peygamberlerden biridir.

Mûsa (a.s) da, Allah (a.c) tarafından İsrailoğullarına gönderilmiş bir Resul idi ve O da tıpkı kendisinden önce gönderilmiş olan peygamberler gibi kavmini Allah'a iman etmeye çağırıyordu. Kavmine zulmeden ve ilâhlık iddiasında bulunan Firavun'a karşı tevhit yolunda mücadele etmiştir. Bu uğurda, bütün peygamberlerin karşısına çıkan güçlükler, onun da karşısına çıkmıştı. Doğup büyüdüğü topraklardan çıkarılmış, kâfirler tarafından öldürülmek gayesiyle kovalanmıştır. Allah (a.c) Kur'an-ı Kerim'de bir ayette Hz. Musa (a.s)'dan şöyle bahsediyor:

"Kur'an'da Musa'yı da an. Çünkü o ihlas sahibi idi ve İsrail oğullarına gönderilmiş bir Peygamber idi." (Meryem, 19/51) (<https://eodev.com/gorev/10678186:27.06.18:22.13>)

Kısa-1 Enbiya'da bulunan Hz. Musa Kıssası aynı zamanda bir edebî metindir. Edebî metnin özelliklerinden biri de sözcüksel bağdaşıklıktır. Bu çalışma tarihi ve dini içerikli bir metin üzerinde yapılacak dilbilimsel bir incelemedir. Öncelikle metin, sözcük ve bağdaşıklık kavramları açıklanacak daha sonra üzerinde çalışılan metin bu açıdan değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. Metin

Metin (lat. Textus (dokuma) texere: dokumak), belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünüdür. Bir başka deyişle, bildirişim değeri taşıyan, eyleme yönelik devingen bir bütündür. Bildirişim işlevi olmayan yazılı ya da sözlü bir belge, metin değildir. Kısaca metin, başı ve sonu ile kapalı bir yapı oluşturan dilsel dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapı olarak tanımlanabilir. Her metnin göndergesi, öncelikle kendi üzerinedir. Her yazınsal metin "kendi içinde ve kendisi için"

¹ Mevcut olan yazı tipinde bulunan fontların içinde uzun i sesinin işareti bulunmadığından düzeltme işaretli "ı" sesi uzun i yerine kullanılmıştır.

² Peltek olan "s" sesinin mevcut yazı tipinde fontu bulunmadığı için böyle bir işaret uygun görülmüştür.

biçiminde tanımlanan bir kapalılık içinde değerlendirilmelidir. Her yazınsal ürün, insan yaşamındaki bildirişim biçimlerinden biridir. Bu metin dilsel düzenlenişle bir kurmaca dünyayı taşıdığı gibi, kendisini çevreleyen gerçek toplumsal- kültürel yapıdan, geçmiş yazın dönemlerinden, kendi dışında başka iletişim olanaklarından öğelerde içerir. Her metin, anlam bütünlüğü oluşturan metin parçacıklarının birliği “metnin içeriğini” oluşturur. Yazınsal bir metnin anlamı da, metnin yansıttığı varsayılan tüm anlamları vermesi amaçlanan biçimsel anlatımı ile içeriği arasında gidip gelen karmaşık bir edimdir.(Günay,2013:33)

Bir metinden söz edebilmek için, dilsel öğelerden bir kesitin somut ve elle tutulur bir varlığının olması gerekir. Bir metnin somut durumu, kişiler arası iletişim edimi çerçevesinde bir sözceleme edimini oluşturur.

Dilsel açıdan metin; birbirini izleyen, sıralı ve anlamlı bütünler oluşturan tümceler dizisidir. Bu diziliş rastlantısal bir durum değildir, aksine yazar tarafından bilinçli olarak belli bir mantık sırasına göre, dilbilgisi ulamlar ve metnin işleyişine göre yapılmıştır. Dilsel göstergelerin düzenli ve tasarlanmış bir bütünü olan yazınsal metinler; duygu, heyecan, coşku, korku ya da insan ruhuna yönelik daha başka soyut değerleri yaratmaya ya da kullanmaya elverişli, anlam bakımından da çok zengin dilsel birimlerdir.(Günay,2013:33)

3.Sözcük

Geleneksel dilbilgisinde sözcük bir ya da birden çok sesbirimden oluşmuş anlamlı dilsel ögeyi belirtir. Abecesel (fr. Alphabetique), düşünce yazısal (fr. Ídeogrammatique) ya da seslemyazısal (fr. Syllabaire) yazı biçimlerinden biriyle yazılı biçime dönüştürülebilir sözcükler, ait olduğu dilin sözdizimsel yapısına uygun biçimde kullanılır. Bulunduğu sözdizim içinde genelde iki boşluk arasında bulunur ve bazen hiç değişmemiş biçimde bazen de (çekim durumunda) biçimbirimlerle (kök sözcük+biçimbirim) birlikte kullanılır. Anlamsal düzlemde sözcük, bir adı (nesne), bir eylemi ya da durumu (fil), bir niteliği (sıfat), bir ilişkiyi (belirteç) vb. belirtir. Sözcüğün dile ilk katıldığı zaman tek bir anlamı varken, zaman için kullanıma bağlı olarak çok anlamı da olabilmektedir. Hatta düz anlamın yanında yan anlamı da olabilmektedir.(Günay,2018:30)

4.Bağdaşıklık

Metinselliğin temel ölçütlerinden biri olan bağdaşıklık, bir ögenin söylemdeki yorumunun, bir başka ögeye bağlı olduğu durumları kapsar. Çeşitli tanımlamalar önerilmiş ve özellikler belirlenmişse de bağdaşıklık, tüm metindilbilimsel yaklaşımlarda, bir tümce metin olma niteliğini taşıması için gerekli bir temel ölçüt olarak düşünülmüştür.örneğin, metinbilimin gelişimi içindeki önemli adımlardan biri olarak belirttiğimiz Harweg'in değiştirim yöntemi de, doğrudan yüzey metin öğelerinin birbirleriye karşılıklı ilişkilerine dayandırılmakta ve özellikle adılların bu açıdan değerleri üzerinde durulmaktadır. Metindeki yüzey bileşenlerin dilbilgisel biçim ve koşullara göre bir diğerine bağlı olduğunu belirtirken, yüzey öğeler arasındaki bağıntıların kurulmasında kullanılan tüm biçimleri bağdaşıklık kavramı altında düşünmektedir.. halliday ve hasan ise, metinselliğin tek ölçütü olarak belirttikleri bağdaşıklık ilişkilerinin türlerini, gönderim ve değiştirim ana başlıkları altında toplayıp, gönderimi dilin anlam düzeyiyle, değiştirimi ise biçim düzeyiyle ilgili görür. (Uzun,1995:36)

4.1.Sözcüksel Bağdaşıklık

Bir metindeki bağdaşıklık yapısının açıklanışında dilbilgisine ait düzenlemelerin yanısıra, sözvarlığına ait düzenlemeler de önem kazanmaktadır. Halliday ve Hasan, ortak bir göndergeye (referent) sahip olmaları nedeniyle birbirleriyle ilişkili sözlükbirimlerden (lexical item) birinin

diğerine gönderimde bulunmasını yineleme (reiteration) olgusu içinde ele almaktadır. Bu bağlamda, bir yineleme ögesinin (reiterated item) olduğu gibi yineleme (repetition), eşanlamlı (synonym) ya da yakın eşanlamlı (near-synonym) birim kullanma, bir genel sınıfın alt üyesi olma (superordinate) ya da bir genel sınıfı gösteren sözcük (general Word) olarak ortaya çıkma durumlarında belirlenebileceğini belirtmektedir. Kabaca, sözlüksel bağdaşıklığın temelinde yinelemedir.(Uzun,1995:64)

Sözcüksel bağdaşıklık aynı sözcüğün yinelenmesi, aynı kökten türeyen sözcüklerin birarada kullanımı, karşıt anlamlı sözcüklerin birarada kullanımı, yakın anlamlı sözcüklerin birarada kullanımı, aynı anlama gelen sözcüklerin birarada kullanımı gibi başlıklar altında incelenecektir.Bu çalışmada bu değerlendirmeler dikkate alınacaktır.

4.1.1.Aynı Sözcüğün Yinelenmesi

Metinde aynı sözcüğün yinelenmesi durumuyla sıkça karşılaşılmaktadır. Bu kimi kez, dizideki tümcelerde bir sözcüğün olduğu gibi yinelenmesi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Metinde sayıca daha fazla yer tutan bu tür yinelemelerin farklı düzenlemeler içerdiği söylenebilir.

Aynı sözcüğün yinelenmesi durumunda bir sözcüğün farklı çekimler içinde yinelendiği de görülmektedir.Sözlüksel bağdaşıklık oluşturan bu yinelemelerde bağdaşıklık sağlamanın ötesinde açık bir pekiştirme amacı gözlenmektedir.(Uzun,1995:77)

bölük

Fir'avn gelmedügidi benî İsrâ'ile ve hiç andan yavuzırağ melik olmaduğıdı bulara 'āzāb kııurdu ve kııullanırdı pes benî İsrâ'ili bölük bölük kıııııdı bir bölüğü îmarat yaparıdı(347)

(İsrailoğullarının başına Firavun'a kadar kötü bir hükümdar gelmemişti. Bunlara eziyet ediyordu sonrasında İsrailoğullarıda iş bölümü yaptı bir kısmı yapım ve onarımdaydı)

boğazlamak

Fir'avn buyurdu kim genç oğlanı bir yıl kııırarlarıdı ve bir yıl kııorlarıdı pes Hārūn ol yıl içinde doğdı kim boğazlamak yoğıdı pes diri kıııldı ve Mūsā ās boğazlamak yılı içinde doğdı pes Hārūn anası Hārūnı āşikāre iminligile doğurdu (349)

(Firavun küçük çocukları bir yıl öldürülecek bir yılda korunacak diye buyurdu sonra Musa'nın doğduğu yıl öldürüldükleri yıl olduğu için Harunun annesi Harunu korundukları yıla denk geldiği için emin bir şekilde doğurdu.)

tābūt

Mūsā anası Mūsā yı gizlü doğurdu emzürdi andan bir tābūt eyletdi ve anuñ kilidi dilin daşıııdan kıııldı ve Mūsā yı anuñ içine kııoydı mukatil eyitti tābūtı eyleyen Hızbîl idi Fir'avn kııavmından bir îmā n getürmiş gişıiyidi (349)

(Musanın annesi Musa'yı gizli doğurdu emzirdi sonrada Musa'yı korumak için bir sandık yaptırdı Mukatil bu sandığı yapan kişinin adının Hızbil olduğunu ve bu kişinin Firavun kavminden iman etmiş bir kişi olduğunu söyledi)

hadîş

İsiye imin oldı diledi kim ol oğlana ad vire pes anuñ hālına bakup aña Mūsā ad virdi ve Kıııbtî luğatınca mū diyü suya eydürler sâ diyü ağaca eydürler anuñçun kim Mūsā dağııı suyuıa ağaç arasında bulundı kıııabar virdi bize İbnü Fencūye ol dağııı eyitdi hadîş kıııldı bize Muħalled bin Ca'fer ol eyitdi hadîş kıııldı bize Ğasan bin 'Aleviyye ol eyitdi hadîş kıııldı(351)

(Asiye emin olduğunda çocuğun haline bakıp Musa adını verdi ve Kıpti dilinde “mü” suya denir “sa” ise ağaca denir. Musa da su ve ağaç arasında bulunduğu haberini İbnü Fencüye verir o bize bu hadiseyi anlatır. Muhalled bin Caferde bize bu hadiseyi anlatır Hasan bin Aleviyye anlattı)

dürgār

353 *Mūsā anası Fir'avn uñ uşak oğlanı Becid istemegin gördi Mūsāyıcun 'āzīm korkdı pes tañrı ta'ālā anuñ göñline bıraқdı kim anı bir tábüta koyup Nıl deñizine bırağa pes duru gelüğ Mışır ehlerinden Fir'avn kavmindan bir dürgār қatına vardı andan bir kiçi tábüt şatun aldı dürger aña eyitdi işbu tábütü nidersin eyitdi (353)*

(Musa'nın anası Firavun'un küçük oğlunu gerçekte istemediğini görüp Musa için çok endişelendi sonra Tanrı ta'ala onu gönlüne bıraktı ki onu bir tabuta koyup nile nehrine bırakıp sonra ayağa kalkıp Mısır halkından Firavun'un kavminden bir marangozdan bir gece yanına gidip sandık satın aldı marangoz ona bu sandığı ne yapacağını sordu)

nūr

İsiye ilerü geldi ve tábütde nūr gördi kim andan ayruқ hıç kimese ol nūr görmedi(354)

(Asiye ilerlediğinde sandıkta nur gördü ve ondan başkası onu göremedi)

Öldür-

Mūsā қақıdı ve anı қatı dutdı ve Sāmırî anuñ elinden kırtardı Kıbtî Mūsā yıla çekişdi pes Mūsā yumruğıla urdı anı öldürdi ammā öldürmek dilemezidi. (360)

(musa kızıp onu sıkıca tuttu ve samiri onun elinden kurtardı kıpti musa ile kavga tartıştı sonra musa yumruk atıp onu öldürdü ama öldürmek istememişti.)

Eyit-

Ebu Ca'fer-i Bākir eyitdi Mūsā ol sözi didügi vaқtın bir yarım hurmā ya muhtācdı қақан ol iki kız atalarına vardı eyitdi ne yavlaқ tiz geldüñüz (364)

(Ebu Caferi Bakir anlatıyor Musa o sözü söylediği sırada bir yarım hurmaya muhtaçtı. Nasıl o iki kız babalarına varıp nasıl bu kadar çabuk geldiniz dedi)

āşā

cümle peygāmbarlaruñ āşāsı Şu'ayb қatındaydı қақан Mūsā eve girdi bir āşā segriyüp Mūsā eline geldi aluban Şu'ayb қatına çıқdı (367)

(Bütün peygamberlerin asası Şuayb'in huzurundaydı ne zaman ki Musa eve girdi bir asa sıçrayıp Musa'nın eline geldi Şuayb'in huzuruna onu alarak çıktı)

od

Тұrdın yaña bir od gördi şandı kim oddur pes ehline eyitdi siz eglenü duruñ kim ben od gördüm varayın ola kim size biraz getüri virem yā dağı anda bir yola қулағuzlayıcı bulam (372)

(Tur dağı tarafında bir ateş gördüğünü sandı ki ateştir sonra halkına söyledi siz eğlene durun ben ateş gördüm varıp ondan biraz getirmek için kılavuz bulayım.)

қoyuñ

ol yılanuñ boғazın dutdı pes girü bayağı gibi 'aşā oldı andan tañrı eyitdi eliñ қoyнуña қoyğıл pes Mūsā 'aşā yı қoyup elin қoyнуña қoydı. (374)

(O yılanın boğazını tuttu sonra eskisi gibi asa oldu ondan Tanrı buyurdu elini koynuna koy sonra Musa asayı bırakıp elini koynuna koydu)

cabbār

anı şol katı cabbār dutuşın dutdum kim ol cabbār kaçmaqlığıyla yir gök ve deñizler ve tağlar ve ağaçlar ve canavarlar kamu kaçadı. (375)

(Onu şu sert ve güçlü tuttum ki o güçlü haliyle gök, denizler, dağlar, ağaçlar ve canlılar hepsi hepsi kızdı.)

keleci

tañrı ta'ālā Mūsāya ol keret yüz biñ dağı on dört biñ keleci söyledi degme bir kelecide eydürdi (376)

(Tanrı taala o yüz bin defa dahi on dört bin sözü söyledi bir sözde şöyle dedi.)

Dön-

Mūsā ol tağa ağdı tañrısıla münacat kılmığıçun ol tağ ākik oldı kaçan girü indi tağ bayağı hālına döndi kaçan Mūsā ehlinden yana döndi.(376)

(Musa o dağa tanrısına yalvarmak için çıktı o dağ kıpkırmızı oldu ne zaman ki geri indi dağ o zaman eski haline döndü ne zaman Musa halkına döndü)

arşlan

ol gün arşlanlar suya gelesi günidi ol arşlanlar Fir'avnuñıdı (378)

(O gün arşlanların suya gelme günüydü arşlanlar Firavunundu.)

baru

Fir'avn evi bir şehir içindeyidi ve anun yitmiş kat barusı varıdı degme iki baru arasında bazarlar ve ırmak ve ekin yirleri varıdı (378)

(Firāvunun evi şehrin içindeydi ve onun yetmiş kat kale burcu vardı degme iki burç arasında pazarlar, ırmak ve ekin yerleri vardı)

korķu

ulularına varıdı eyitdi bugün bir söz işitdüm ve iki kişiden bir 'acab gördüm şol bu gün arşlandan degen korķudan baña ol söz korķularaķ ve katırağıdı.(379)

(Büyükerinin yanına varıp bugün bir söz duydum ve iki kişiden şaşılacak bir şey gördüm bu gün arşlandan korkusundan bana o sert sözleri söyledi)

boya-

ben dağı seni yiñi yigit eyleyem pes renk getirüp anuñ saķalın boyadı evvel saķal boyayan oldı (383)

(Ben bile seni yine yiğit olarak bileceğim dedi sonra boya getirip onun sakalını boyadı önceden sakalını boyayayan oydu)

cāzū

peygambarlar habarın bilen 'ālimler yitdiler kim Fir'avn la'ın Mūsā ve Hārūnuñ işin ve tañrı bulara virdügi nişānı ve hücceti cāzūlūğa kodı ve gendü kavmına eyitdi kim işbu iki gişi yavlaķ bilge cāzūlardur (384-5)

(Peygamberlerden haberdar olan âlimler yetiştiler ki lanetlenmiş Firavun Musa ve Harunun işini ve Tanrı bunlara verdiği alametleri ve delilleri büyücülere verdi ve kendi kavmine işte bu iki kişi kötü bilgili büyücülerdir dedi.)

melik

melik bize gişi viribidi katına kığırdı anuñıçun kim melige iki gişi gelmiş çerileri yok ve silâhları yok velâkin bir 'aşâları varımış (386)

(Hükümdar bize kişi verip gönderip huzuruna çağırıldı onun için hükümdarın huzuruna iki kişi gelmiş askeri ve silahları yok ama bir âsâları varmış.)

yılan

Mūsā eyitdi belkim siz öñdin birağun pes bir kezden iplerin 'aşâların bırağdılar şolok sâ' at yılanlar oldu dereyi doldurdu birbirine binüp yürürdi pes Mūsānuñ nefesine korqu düşdi ve eyitdi va'l-lâhi işbu bularuñ elinde 'aşâyıdı ve şimdi cümle yılan oldu nitekim benim 'aşâm yılan olur. (387)

(Musa belki sizden önce bırakan kişiler sonra bir kez de iplerini ve âsâlarını bıraktılar şu saatte yılan oldular dereyi doldurdular birbirine binip yürüdüler sonra Musa'nın içini korku kapladı ve vallahi işte bunların elindeki âsâydı ve şimdi hepsi yılan oldu nitekim benim âsâm yılan olur.)

kaç-

Fir'avn kavmu sındı bir kezden kaçdılar ve birin birin basdılar hattâ kim ol gün içinde yigirmi biş biñ gişi basılıp ayak altında kaldı pes Fir'avn dahi korquyla kaç geldi (388)

(Firavun'un kavmi yenilip bir defa kaçtılar ve defalarca basıldılar hatta o gün içine yirmi beş bin ayaklar altında ezilip öldüler sonra Firavun dahi korkuyla kaçıp geldi)

hazîne³

Fir'avnuñ hazinedarıydı yüz yıl hazîne beklemişidi.(390)

(Firavun'un hazinedarıydı yüz yıl hazineyi beklemişti)

depele-

Fir'avn Hızbil 'avratın depeledi ve İsiye Fir'avnuñ köşki üstinde bir daracadan baka dururdi ve nice depelelüğün ve nice 'azâb gördüğün görürdi pes kaçan Fir'avn anı depeledi.(392)

(Firavun Hızbil'in karısını öldürdü ve Asiyeye Firavun'un köşkünün üzerideki terastan bakarken nasıl öldürüldüğünü ve nasıl acı çektiğini gördü sonra Firavun onu öldürdü.)

'azâb

Fir'avn buyurdi kim anı çarmîh eylediler andan ırılmadın 'azâb gördi tã ölince nitekim tañrı eyitdi ve Fir'avna ve Fir'avn e zi'l-evtã di habar virdi bize Şeybe bin Muhammed ol eyitdi habar virdi bize 'Alî bin Muhammed ol eyitdi hadîş kıldı bize Aħmed bin Naşır ol eyitdi hadîş kıldı baña Yusuf bin Bilâl Muhammed bin Merve andan Eklîbîden Ebî Şâliħden İbnü 'Abbâsdan kim eyitdi Fir'avn -ı la'în 'avratı İsiyeyi dutdı ve 'azâb virürdi(393)

(Firavun buyurdu ki onu çarmıha gersinler ona ölünceye kadar eziyet edildi nitekim Tanrı öyle buyurdu ve Firavuna Firavne zi'el-evtadi haber verdi bize Şeybe bin Muhammed söyleyip

³ Hırılıtlı "h" sesinin işareti altında yay bulunan h şeklindedir ancak metinde belirtmek üzere işaretlenip kalınlaştırıldığında altında iki nokta olan h şekline dönüşmüştür.

bize haber verdi Ali bin Muhammed hadis aktardı bize Ahmed bin Nasır bize hadis aktardı bana Yusuf bin Bilal Muhammed bin Merve ondan Ekliden Ebi Salihden İbnü Abbas söyledi ki Firavun'un karısı Asiye lanetlenmiş ve acı çekiyor.)

ķamusı

Fir'avn ķerisinüñ üstine bıraķdı iki biñ ğişi anda depelendi ve ol işçiler kim anda işledi ķamusına ölüm irdi ve ol dūrgerler ve demürçiler kim anda işledi ķamusınuñ eli ķurudu (396)

(Firavun iki bin ğişi öldürmek için orada askerlerini bıraktı o işçiler ki hepsine ölüm emri verdi ve o marangozlar ve demirciler onda işledi hepsinin eli kurudu)

su

İbnü 'Abbās eyitdi āyetüñ ilki tūfānıdı ve ol su-durur kim tañrı ta'ālā ğökden bularuñ üsdine yağdurdı Mukātil eyitdi su bularuñ egni üzere dūşdı(397)

(İbnü Abbas buyurdu ilk ayet tufandı ve o sudur ki Tanrı taala onu ğökten bunların üstüne yağdırdı Mukatil su bunların sırt üzerine dūşdüştü)

ķekürge

'arab dilinde ķekürgeye cerād dirler buğday bitine ķummal dirler Kelbî eyitdi cerād ol ķekürgedür (397)

(Arap dilinde ķekirgeye cerad derler buğday bitine kummal derler Kelbi o cerad olan ķekirgenin kanatı var kummal olan ķekirgenin kanadı yok diye buyurdu.)

atlu

bir atlu Yemen ve bir atlu Şām ve bir atlu 'Irākā viribidi (401)

(Bir atlıyı Yemen'e bir atlıyı Şam'a bir atlıyı da Irak'a haber vermeleri için gönderdi)

ķeri

tañrıya senüñ ķullaruñdan ķeri dutunurvan tañrı ta'ālā ben dahı ğendü ğalkımdan ķeri dutmuşvan (402)

(Tanrı'ya senin kullarından askerim var Tanrı taala ben dahı kendi halkımdan asker tutmuşum)

ķurbağa

Mūsā eyle işledi pes aşığadan yoķarudan irākdan yaķından ün dartup biribirine ğabar idüp ķurbağa çıķdı deñiz mevc gibi yörüdi ķapusına ğirdi pes ańsuzın bularuñ evine ğirdi şoloķ sa'āt kapķaçak ve ta'am toptolu ķurbağa oldu (404)

(Musa şöyle dedi aşığıdan yukarıdan yakından uzaktan çağırıp birbirine haber verdiğinde kurbağa çıktı denizin dalgası yürüyerek kapısına ulaştı sonra ansızın bunların evine ğirdi şu saatte kap kaçak ve her yer kurbağa doldu)

şenbe

yidi ğün tamām bir şenbeden şenbeye değin durmuşiken andan şoñra yine bir ay 'āfiyet içinde oldılar. (405)

(Yedi ğün bir cumartesiden bir cumartesiyeye kadar durdular ondan sonra yine bir ay afiyet içinde oldular)

kıgır-

Mūsā örü durdı tañrıya and virüp kıgırdı kim her kim Yūsufuñ gürin yirin bulırsa baña eyitsün ve her kim bilmezise benüm ünüm anuñ ķulağına girmesün pes çeri içine girüp kıgırurdu (411)

(Musa ayağa kalkıp bağırarak yemin etti ki her kim ki Yusuf'u yerini bulursa bana söylesin ve her kim bilmezse benim adım onun kulağına gelmesin sonra askeri içine girip bağırarak bunları söyledi.)

deñiz

tañrı vahiy kıldı kim eni'zrib bi'aşāke'l-bahre ya'nî 'aşāñıla deñizi ur pes Mūsā 'aşāyıla deñizi urdı (413)

(Tanrı taala enizrib biasakel bahre diye buyurdu yani âsâ ile denize vur sonra Musa asası ile denize vurdu)

güneş

Sa'îd bin Cübeyr eyitdi Mu'āviye İbnü 'Abbās gişi viribidi sordı ol yirden kim güneş aña bir kezden artuk doķınmadı İbnü 'Abbās yazdı kim ol ol yirdür kim deñiz yarıldı ve aña güneş doķundu (413)

(Said bin Cübeyr Muaviye İbnü Abbas'ı gönderip sordu bulunduğu yerde güneş ona bir kez bile dokunmadı İbnü Abbas o deniz yarıldığı yerde güneş ona dokundu.)

dīvār

beni İsrā'îl on iki ķabileyidi on iki yoldan girdiler ve aralıķları ķatı tağ gibi dīvār dīvār olmışıdı.(414)

(İsrailoğulları on iki kabileydi on iki yoldan girdiler ve ayrıldıklarında araları dağ gibi çok sert duvar olmuştu.)

müşebbek

ķamusı ķorķdılar ve eyitdiler bayık ķardaşlarımız helāk oldılar dip ķayğurdılar tañrı ta'ā la vahiy kıldı ol sudan tağlar kim müşebbek ve daraca oluñ pes su müşebbekler oldı.(414)

(Hepsi korkup kardeşlerimizin hepsi helak oldu diye bağırıldılar Tanrı taala o sular dağlar gibi yükseldi ve her yer o yükselen suyun altında kaldı diye buyurdu)

şanem

Mūsāya eyitdüñüz kim biz tañrı idi vir nitekim şaneme dapıcılaruñ şanemi var (417)

(Musa şöyle buyurdu bizim Tanrımız vardır ve nitekim putperestler putlara taparlar onların putları vardır dedi)

oruç

tañrı buyurdı kim yā Mūsā otuz gün oruç dut andan gusul kıl ve tonuñ yu ve Tūr tağına gel kim saña söyleyem ve ol kitābı indürem pes Mūsā otuz gün oruç dutdı (418)

(Tanrı buyurdu ki ya Musa otuz gün oruç tut, gusül al, kıyafetlerini temizle, tur dağına gel ki sana söyleyim ve o kitabı indireyim dedi Musa otuz gün oruç tuttu.)

tecellî

imdi şol tağa baķğıl ve ol Medyende bir ulu tağıdı aña Zübeyr dirleridi kaçan tağlar bildiler kim tañrı ta'ālā bulardan bir tağa tecellî kılsar pes cümlesi ol tecellî ümîzine yükseldi (419-420)

(Şimdi o dağa bak ve Medyen ülkesinde bir yüce dağ vardı ona Zübeyr derlerdi ki Tanrı taala bu dağa görüldüğükten sonra herkes görmek istedi)

tar

gökler kamu saña tar ola ve yerler bu giñligile saña tar ola ve benim aduma yalan yire and içmegil (426)

(Bütün gökler sana dar olsun ve yerler bu genişlikle sana dar oldun ve benim adıma yalan yere yemin etme)

tanuķ

benüm adımı ululamaya ve tanuķluk virmegil gözüñile görmeyüp ve kulağıñıla işitmeyüp ve göñliñile añlamayınca kim ben tañrı kıyāmet güninde tanuķlar durursarvan (426)

(Benim adımlı yüceltmeye ve şahitlik etmek için gözün ile görmeyip ve kulağıñla işitmeyip ve gönlünü almadığında Tanrı kıyamet gününde şahitlik ettiğinde sorarsan.)

nefsün

benüm katumda ulu düşmanlık ol-durur ve nekim gendü nefsün için seversin ādemilere daħı anı sevgil ve nekim gendü nefsüne yigrenürsin ādemilere daħı anı yigrengil benüm rızāmda olasın. (426)

(Benim huzurumda büyük düşmanlık o dur ki ve ne kendi nefsim için seversen insanları da o yüzden sev ve kendi nefesine iğrenirsen insanlara da onun gibi iğrensin benim isteğim budur.)

ümmet

tañrı indürdügi kitāb içinde bulduñ mı kim Mūsā tevrît içine baķdı ve eyitdi ben bir ümmet buldum kim kamu ümmetün yigregidür (428-9)

(Tanrı'nın indirdiği kitabın içinde buldun mu ki Musa Tevrat'ın içine baktı ve söyledi ben bir ümmet buldum ki bütün ümmetlerden daha iyidir.)

şadaķa

Mūsā tevrîte baķdı ve eyitdi iy rabbi ben bir kavm bulurın kim şadaķaların ve kurbānların gendüleri yir ve evvelkilerün kurbānın od yirdi meġer Mūsā kavmı kim bularuñ şadaķasın Mūsayā direridi. (429)

(Musa Tevrat'a baktı ve şöyle dedi ey Rabbim ben bir bulurum ki sadakaların ve kurbanların kendileri yer ve kendinden önceki kurbanları da ateşe verirdi meġer musa'nın kavmi ki bunların sadakasını Musa'ya verirlerdi)

dānişmen

ya Mūsā ol Muħammed ümmetidür pes cuhūdlar dānişmeni eyitdi Ka'bu'-Aħār belî şöyle kim dirsın kitāb içinde buldum andan yine Ka'b eyitdi ol tañrı ħaķķı için hîç gökden inen kitāb içinde bulduñ mı kim Mūsā tevrîti baķdı ve eyitdi ben bir ümmet buldum kim kaçan bir iş işlemek dileseler eydürler işleyevüz inşā'a'llah anı benüm ümmetüm kılğıl tañrı eyitdi ol Muħammed ümmetidür ol dānişmen eyledür (429)

(Ey Musa o Muhammedin ümmetidir sonra Yahudilerin danışmanıydı. Haberlerini böyle kabul etti. Toplanan kitabın içinde buldum yine Kab Tanrı hakkı için gökten inen kitabın içinde hiç buldun mu? Musa Tevrat'a bakıp ben bir ümmet buldum ki ne zaman bir iş görmek istediklerini söyledi inşallah onu benim ümmetim yap Tanrı şöyle dedi o danışman ümmet Muhammedin ümmetidir.)

ķuluñ

Mūsā eyitdi ya rabbi ķankı ķuluñ saña sevgülüdür tañrı eyitdi ol kim beni aña dura hiç unutmaya eyitdi ķankı ķuluñ 'ādilirekdür tañrı eyitdi ol kim haķ buyura ve hevāsına uymaya (431)

(Musa ya Rabbi hangi kulun senin sevgili kulundur tanrı o ki beni hiç unutmayandır dedi hangi kulun daha adildir hakkı söyleyen ve nefesine uymayandır.)

Sıgın-

Mūsā eyitdi yā rabbi benüm geĉen ve gelesi yazuğum yarlığa ve ol yazuğı kim sen bende bilürsin sığındum sen tañrıya nefsum vesvesesinden ve sığındım (431)

(Musa ya Rabbi benim geĉmiş ve gelecek günahlarımdan sana sığınırım)

sücüd

bir kezden bir yañakları üzere sücüd kıldılar kim ol tağa üstümüze düşe mi diyü baķalar pes ol cuhūdlar içinde sünnet ķaldı kim sücüdü yüzlerinüñ yarsı üzere kıllurlar. (432)

(Bir kez olsun alnını secdeye koyduysa ki o dağ üstümüze düşecek diye bakacaklar sonra o Yahudiler içinde sünneti ihya ettiler ki yüzlerinin yarısı secdedeydi)

sıgır

kim sıgıra daparlarıdı ve anuñ göñline ol sıgır sevgüsü ĉolmuşıdı. (434-5)

(Bir halktandı ki sıgıra tapardı ve onun içine sıgır sevgisi dolmuştu)

bezek

Hārūn şandı kim ol bezekdendür eyitdi biraķ pes Sāmırî ol toprağı ol ĉukurdağı bezek üstine bıraķdı (435-6)

(Harun o süslü şeylerden sanıp bırak dedi sonra samiri o toprağı o ĉukurdaki süsün üzerine attı)

dap-

benî İsrā'îl dağı Mūsā gelince ivdi azğunları ol bızağuya dapdı Ĥasan-ı Başrî eyitdi ol benî İsrā'îl dapduğı bızağunuñ adı Behmüt idi (437)

(İsrailoğulları da Musa gelince hızlı br şekilde azgın olan buzağılara taptılar Hasan Basri şöyle dedi İsrailoğulları'nın taptığı buzağının adı Behmut'tur)

savaş-

bularuñıla savaşasımı pes Hārūn eyitdi iy anam oğı benüm saĉum saķalum dutma kim ben andan ķorķdum ve bularuñıla iki bölük olup savaşmadum. (439)

(Ben bunlarla savaşayım sonra Harun şöyle dedi. Ey anamın oğı benim saĉımı ve sakalımı tutma ki ben ondan korktum ve bunlara cephe alıp savaşmadım)

řefkat

Mūsānuñ řefkatı deprensün didügi olurıdı anuñ için kim ananuñ řefkatı ĉoķ durur. (440)

(Musa ĉoķ şefkatli olduğundan her istediğı oldu onun için ki annesinin şefkatı ĉoktur.)

tevbe

Mūsā eyitdi iy ķavm siz nefsünüze zulum eyledünüz bızağuya dapmağunuzıla bular eyitdi nite kılalum ve ĉāre ne-durur Mūsā eyitdi tevbe ķuluñ tañrıya dönüñ eyitdi tevbe nite kılalum (440)

(Musa kavmine şöyle seslendi siz buzağıya tapmakla nefsinize zulüm ediyorsunuz bunun çaresi tövbe edip Tanrıya dönmektedir)

koça

Mūsā yitmiş gişi ürdi tañrı buyurduğunlayın ve tañrı kocalara buyurmuşıdı pes altmış koca ürüñdi bulundı. (442)

(Musa yetmiş kişi seçti Tanrı buyurduğuyla ve Tanrı yaşlılara buyurmuştu sonra seçilmiş altmış yaşlı hazır bulundu)

münāfık

benî İsrā'îl içinde tevrîti andan yig okur yoğudı velâkin tañrınıñ düşmanı idi münāfık olmuşıdı nitekim Sāmîrî münāfıkıdı (444-5)

(İsrailoğulları içinde Tevratı ondan iyi okuyan yoktu lakin Tanrının düşmanıydı ve iki yüzlüydü Samiri de iki yüzlüydü)

dil

Ķārūn her kaçarcu gitse hazîneler dilin bile getürdürdi ve diller demürdendi (445-6)

(Karun ne zaman gitse anahtarıyla giderdi ve anahtarlar demirdendi)

kîmiyâ

aña ne sebebile dirgendi eyitmişlerdür kim anuñ katında kîmiyâ 'ilmi varıdı Sa'îd ibni Müseyyeb eyitdi Mūsā as kîmiyâ bilüridi (446)

(Ona ne sebeple direndi dediklerinde onun huzurunda kimya ilmi vardı Said İbnü Müseyyeb Musa as kimya bilirdi dedi)

îbâdet

Ķārūn bir tağda kırk yıl îbâdet kılmakda kamu benî İsrā'îl gâlibi pes iblîs Ķārūna şeytâ nların viribidi azdurımadılar eyle olsa iblîs gendü Ķārūna geldi girürüp anuñıla îbâdet kıldı (446)

(Karun bir dağda kırk yıl ibadet ettiğinde bütün İsrailoğulları'nın içinde en üstün oldu sonra şeytan Karun'a şeytanların hepsini başına gönderdi ama yoldan çıkaramadılar öyleyse şeytan kendisi gelip Karun'la ibadet etti)

ķurbān

Mūsā benî İsrā'îl deñizi yarı virüp buları geçürdi ķurbān re'îsliğin ve ķurbān evin Hārūna virmişıdı (449)

(Musa İsrailoğulları'nı denizi yarıp geçirdi Harun'a hem kurban başlığını hemde evini vermişti)

zinā

benî İsrā'îl kim uğurlık kılsa elin kesevüz kim biregü yalan yire zinā yaparsa seksen ağaç vuravuz kim zinā kılsa ve anuñ 'avrati olmazısa yüz ağaç uravuz (451)

(İsrailoğulları kim hırsızlık yaparsa onun elini keseriz ki bunun yanında yalan yere zina yaparsa seksen sopa vururuz karısı olmayıpta zina yaparsa yüz sopa vururuz)

katında

İbnü 'Abbās katında otururdum ve anuñ katında kitâb ehlinden bir bölük kavm varıdı. (454)

(İbnü Abbas'ın huzurunda otururdum ve onun huzurunda ilim ehli bir grup insan vardı)

ķavm

İbnü 'Abbās katında otururdum ve anuñ katında kitāb ehlinden bir bölük ķavm varıdı ol ķavmuñ bir nicesi eyitdi. (454)

(İbnü abbas huzurunda otururdum ve onun huzurunda ilim ehli bir grup insan vardı o insanlardan bi kısmı konuştu)

ālimıraq

Beni İsrā' il Mūsası tañrıdan diledi ve eyitdi yā rabbi eger ķullaruñda benden ālimıraq varıdı beni aña ķulağuzlağıl pes tañrı eyitdi ķullarum içinde senden ālimiregi vardur (454)

(İsrailoğulları Musa Tanrı'dan ya Rabbi kullarının içinde benden daha bilgisi varsa beni onlarla görüştürüp kılavuzum olsunlar Tanrı benim senden daha bilgili bir kulum vardır dedi)

balık

Ubey bin Ka'b rivāyet kıldı tañrı resūlından sav kim su balık yolına delindi pes bir daraca oldı kim hiç yapılmaz pes Mūsā soyınca girdi gördi kim Hızır anda İbnü 'Abbās eyitdi balık kanda izini deñize girince balçık üzere ķomışıdı (456)

(Ubey bin Kab şöyle dedi Tanrı resulü (sav) ki su balığın gittiği yönde açıldı bir derece de yükseldi ki normalde böyle bir olay olmaz sonra Musa soyununca girip gördü ki Hızır onda İbni Abbas şöyle dedi balık nerede denize girince balçık üzerine koymuştu)

atası

mu'allim sanurıdı kim atası menzilindedür ve atası sanurıdı (458-9)

(öğretmen sanırdı ki babası onun yolundadır ve babası onun huzurunda sanıyordu)

āhiret

tañrı senden dünyā ve āhiret şerrin döndürsün eger benüm sırrum açarsañ tañrı saña dünyā da ve āhiretde āzā b kılsun (459)

(Tanrı senden dünyada ve ahirette seni şerrinden korusun eğer benim sırrımı açığa çıkarırsan Tanrı sana dünyada ve ahirette azap versin)

'ayāl

Hızır eyitdi ol benüm elimde degüldür tañrı elindedür kim dilerise 'ayāl virür andan Hızruñ 'avratın kığırdı ve ol dañı cevāb Hızırlayın virdi pes bir zamān atası küydi andan Hızra eyitdi dilerven kim işbu 'avratuñı boşayasın kim saña doğurıcı 'avrat alı virem ola kim tañrı andan 'ayāl rüzî kıla Hızır ol işi kerāhiyyet gördi (460)

(Hızır şöyle dedi o benim elimde değildir Tanrı'nın elindedir o dilerse çocuk verir ondan Hızır'ın karısını çağırıldı ve Hızır'a verdiği cevaba benzeyen bir cevap verdi o zaman babası bekledi ondan Hızır'a şöyle dedi ki eğer istersen bu kadını boşa sana çocuk verebilecek bir kadın alalım Tanrı ona da çocuk verse Hızır onda kötülük gördü)

sırrın

avrat kim Hızruñ sırrın beklemişidi anda-durur ve odın dirüp gelüyörür ve bir odun elinden düşdi pes eyitdi bi-smi'l-lāhi ol er işitdi eyitdi sen kimsin eyitdi ben Hızruñ evvelki 'avratı-van kim sırrın bekledüm (462)

(Kadın ki Hızır'ın sırrının ne olduğunu öğrenmek için bekliyordu ve odun elinden düştü sonra "bismillahi" o kişi duydu sen kimsin dedi ben Hızırın önceki karısıymın sırrının ne olduğunu öğrenmek için bekliyorum)

oğlan

Fir'avn 'avrata eyitdi dînüñden dönesin yoksa seni ve oğlanlaruñı pes ol işbu kazana kaynadam 'avrat dînüñden dönmeğe rāzî olmadı pes ulu oğlanı bırağdılar (462)

(Firavun karısına şöyle dedi inandığın dinden dön yoksa seni çocuklarına birlikte işte bu kazanda kaynatayım kadın dininden dönmek istemedi sonra büyük oğlunu bıraktılar)

yıyı

peygāmbar mi'rāca ağıdı ve ol yıyı kim buldı bularuñ yıyısıdı (463)

(Peygamber Miraca yükseldi ve o kötü koku bunların kokusuydu)

da'vî

Ürdün ehlinden bir kavm ol kuyu yirin İbrāhîmden da'vî kıldılar pes İbrāhîm buları ol da'vîcün Zü'l-Ķarneyne ilettdi. (463-4)

(Ürdün halkından bir kavim o kuyu yeri için İbrahimden davacı oldular sonra İbrahim bunları o dava için Zülkarneyne ilettdi)

gemi

Ubey bin Ka'b eyitdi tañrı resûlından sav kim ol iki deñiz kıyına düşüp gitdiler pes gemiye şataşdılar gemiye binelüm diyü ol kavma söylediler (468)

(Ubey bin Kab şöyle dedi Tanrı resulü sav ki o iki denizin kıyısına gitmek için yola koyuldular sonra gemiye rastladılar halkına gemiye binelim dedi)

konuk

ol köye irdiler ve anuñ ehlinden ta'ām dilediler ve konuk olmak istediler ol kavm buları konuk idinmeğe rāzî olmadılar (470)

(O köye ulaştılar ve onun halkından yemek istediler ve konuk olmak istediler o kavim bunları konuk olarak ağırlamak istemedi)

miskîn

İbnü 'abbāsa eyitdüm şol āyet ma'nisiden kim ol gemi yoksullar ve miskînleriñidi didi eyitdüm nite miskînler olur kim gemi biñ altına degürdi(472)

(İbni Abbas'a şöyle dedim şu ayetin manasından ki o gemi yoksular ve miskinler içindi dedi o miskinler olur ki gemi bir altına değiştirildi)

köşk

Cebābî eyitdi anuñ adı Hedded bin Nededidi ve eyitmişlerdür kim bu meligüñ üç yüz altmış köşki varıdı değme köşkte bir 'avratı varıdı. (473)

(Cebabi akatardı onu adı Hedded bin Nedediydi ve bu hükümdarın üç yüz altmış köşkü vardır diye buyurmuşlardır)

kaza

tañrınuñ emrine ve kazasına rāzî oldılar kim tañrınuñ kazası ve hükmi bir işde kim kul anı kerāhiyyet görür (474)

(Tanrı'nın emrine ve kazasına razı oldular ki Tanrı'nın kazası ve hükmü bir işte ki kul onu yasak olarak bilir)

sakla-

ol iki oğlanuñ atası anası şāliħidi pes ol iki oğlan saklandı ve ol māl bularuñ için saklandı. (474)

(O iki oğlanın babası ve annesi iyi kişilerdi iki oğlan saklandı ve o hayvan bunların için saklandı)

şâlih

atalar şâlihliğinden ötürü ve ammâ bularuñ doğduq ataları şâlihliği zikir olunmadı (475)

(Babalar iyiliklerinden dolayı ama bunlar doğduğunda babalarının iyiliği hiç anılmadı)

ötrü

ol kaçan oğlını görse eydürdi iy oğlum senden ötrü namâzumı ötrürven ol ümîz kim sen mahfûz olasın (475)

(O ne zaman oğlunu görse şöyle der ey oğlum senden dolayı namazımdan dolayı senin korunmanı ümit ederim)

renc

tañrı ol rencüñi giderdi pes indüm uş saña geldüm ve ol rencüm dahı gitdi (477)

(Tanrı o hastalıkları giderdi sonra işte inip sana geldim o hastalıklarda gitti)

bâzâr

Hızır benî İsrâ'îl bâzârlarından bir bâzâr içinde yürüdi (478-9)

(Hızır İsrailoğulları'nın pazarlarından bir pazarın içinde yürüdü)

meşakkat

Hızır eyitdi belî inşâ'a'l-lâh amâ baña bir iş buyurgıl ol eyitdi baña hoş gelmez ki saña meşakkat eyleyem Hızır eyitdi ol bana meşakkat degül. (479)

(Hızır evet inşallah ama bana bir iş buyur o bana güzel gelmedi ki sana zorluk çıkarayım Hızır o bana zor değildir dedi)

ķabile

benî İsrâ 'îlüñ bir mescidi varıdı on iki kapulu degme kapu bir kabîlenüñidi pes bir kabîle kapusunda ol ölü bulundı. (481)

(İsrail'in bir mescidi vardı on iki kapılı her bir kapı bir kabilenindi sonra bir kabile kapısının önünde ölü bulundu)

incü

benî İsrâ 'îl içinde bir er atasına eylük kılıcıydı anuñ eylügeni şuña irmişidi kim bir gişi aña incü getürdi şatdı elli biñ akçaya ve ol incü aşşılardı (482)

(İsrailoğulları'ndan bir kişi babasına iyilik ederdi onun iyiliği için şunları yapmıştı bir kişi ona inci getirip elli bin akçeye sattı ve o inci çok faydalıydı)

görk

Mūsâ eyitdi tañrı eydür kim ol bir şaru sığırdur kim anuñ rengi bakıcıları şâd kılar görkinden ve şafâliğinden anuñ için kim göz kaçan görklü nesneye baksa şâd olur . (486)

(Musa şöyle dedi Tanrı buyurdu ki o sarı bir sığırdır onun rengi bakıcılarını mutlu eder güzelliğinden, saflığından onun için ki gözü ne zaman güzel nesneye baksa mutlu olur)

şukka

ol mescide şukka ve serâperde kıla ol şukkanuñ yüzi aşdarı ķurbân derisinden ola ve ol kenefler kim anuñıla şukkayı çekerler (487)

(O meşid için çadır ve örtü çekmek için çadırın yüzünün astarı kurban derisinden olsun o iplerle o çadırları çekerler)

honça

her honçanuñ giñligi dört arşun ola dört arşun içinde ve her bir honçanuñ gümüştenden dört ayağı ola. (488)

(Tepsinin genişliği dört arşın içinde her bir tepsinin gümüşten dört ayağı olsun)

buyruk

Bel'am eyitdi imdi şabr eyleñ tã kim tañrımdan buyruk var mı göreyin ve tañrıdan buyruk olmayınca nesne üzere duã kılmazdı (493)

(Belam şöyle dedi sabret Tanrı'dan emir var mı bakayım Tanrıdan emir olmadığında nesne üzerine dua olmazdı)

harbe

demürden bir harbesi varıdı eline aldı gelüp Zamrã bin Şalum kubbesine girdi ve ol ikisi bile yatmışıdı pes ikisi bile urup harbesine dizdi (495-6)

(Demirden bir mızrağı vardı eline alıp geldiğinde Zamra bin Şalum kubbesine girdi ve o ikisi de yatmışlardı sonra ikisi birlikte vurup mızrağına dizdi)

üzüm

Müsãdın yaña döndiler bularuñ üzümünden bir dãne üzüm kim bir er yükidi bile götürdiler. (502)

(Musadan tarafa döndüler bunların üzümünden bir tane üzüm ki bir erkek tarafından götürdüler)

göç

her gün gitmek kaçına kim Mısıra varalar göçerleridi ve dürişürleridi kaçan irte olsa bayağı göçdükleri yirde bulınurlardı. (505)

(Hergün gitmek amacıyla Mısır'a göç ettiler ve çabaladılar her zaman göçtükleri yerde ertesi güne kadar dururlardı)

bulut

Müsã ya eyitdiler bizi helak kılduñ ve îmãratlardan çıkarup uş yazıya getürdün kim gölge ve örtü yok pes tañrı ta'ãla bularuñ üzere bir aķ yufķa bulut viribidi yağmur buldı degüldi (506)

(Musa'ya bizi helak ettin evlerimizden çıkarıp işte bu ovaya getirdin gölge ve çadır yok sonra Tanrı bunların üzerine beyaz bir bulut verdi yağmur bulutu değildi)

don

Ebũ Hüreyre tañrı resülından sav kim eyitdi beni İsrã'ıl donların yalıncaķla yurlardı birbirinüñ ävretine bakarlardı ve Müsã bularuñıla donın yumazıdı (509)

(Ebu Hüreyre Tanrı resulünden (sav) aktardı İsrailoğulları kıyafetlerini çıplakken yıkarlardı. Birbirlerinin haram olan yerlerine bakarlardı Musa bunlarla birlikte kıyafetlerini yıkamazdı)

ağaç

Müsã Hãrũnı alup ol tağdın yaña gitdi pes varup bir ağaca uğradılar kim anuñ gibi ağaç hergiz görmüş. (511)

(Mūsā Hārūn'u alıp o dağın yanına gitti sonra bir ağaca uğradılar ki onun gibi ağaç hiç görmediler)

ev

Mūsā Hārūnı alup ol tağdın yaña gitdi pes varup bir ağaca uğradılar kim anuñ gibi ağaç hergiz görmüş degülleridi ve anuñ ortasında bir ev yapılmış ve ol ev içinde bir taht üzere döşekler görklü yuyılar üolmiş (511)

(Musa Harun'u alıp o dağın yanına gitti sonra bir ağaca uğradılar ki onun gibi ağaç hiç görmediler ve onun ortasına bir ev yapılmış ve o ev içinde bir taht üzerinde döşekler güzel kokular dolmuştu)

mağāra

Tîh içinde mağāralardan bir mağāraya vardılar (511)

(Tih içindeki mağaralardan brine girdiler)

gūr

Mūsā buları alup Hārūn gūrı üzere vardı kığırdı kim yā Hārūn pes gūrından çıktı. (512)

(Musa bunları alıp Harun'un mezarının başına varıp çağırdı ya Harun sonra mezarından çıktı)

4.1.2.Aynı Kökten Türeyen Sözcüklerin Kullanımı

Aynı kökten türemiş ad ve eylemlerin birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Em-/emzür-

İsiye yöredeki 'avratları kığırup aña südlerin 'arz eyleridi kim dāyalık için ihtiyar kıla pes her 'avrat kim anı alup emzürmege kaçd eyleridi Mūsā kabül kılmazıdı hattā kim Fir'avn 'avratı anı süd almaduğından ötrü esirgedi ve öle diyü kayurdu ve buyurdu kim anı bāzara çıkarup çok dirñek içinde koyup 'avratlar süd virsün didi Mūsā hiç bir 'avratı emmedi (355)

(Asiye o civardaki kadınları çağırıp süt anneleri çağırıp bakıcılık için seçmek istedi ama Musa bu süt annelerinden hiçbirini emmeyi kabul etmedi. Firavun'un karısı onu süt içmediği için korudu ve ölecek diye kayırdı ve onu pazara çıkarıp topluluğun içine bırakın kadınlar süt versin dedi Musa hiçbirini emmedi)

çaq-/çaqmak

kış düni vaqtın sovuq ve karañu olmışıdı gök gürlep yıldırım şakıp yağmur yağardı pes 'avratın dahi oğlan ağrısı dutdı Mūsā çakmağın çakdı (371-2)

(Kış gecesi hava soğuktı ve karanlık olmuştu, gök gürleyip şimşek çakıyordu yağmur yağıyordu sonra karısını dahi oğlan acısı tutmuştu Musa çakmağını çaktı)

kapu/ kapucı

Fir'avn korkdı ve eyitdi işbu vaqtın kapu uran kimdür kapucılar varup söyledi (379-80)

(Firavun korktu ve şöyle dedi işte bu vakitte kapıyı vuran kimdir kapıcılar bakıp söyledi)

İş/işle-

Mūsā eyitdi gerçeksın ben ol iş işledüm öldürmege kaçum yoğıdı benden hañā oldı.(381)

(Musa şöyle dedi gerçekten ben o işi yaptım öldürmeye teşebbüs etmedim benden yanlış yaptı)

Sevgü/sevgülü

Muhammed sevgüsü üzere olasın Mūsā eyitdi yā rabbi Muhammed nedür tañrı eyitdi ol Ahmeddür kim anuñ adını arşum üstinde şābit kıldum yir gök yaratmağdan öñ bin yıl öñ ve ol benim peygāmbarum ve şafımdür ve halkumdan gendüzüm için ürdüğümdür ve ol baña kamu halkumdan ve kamu ferishtelerümden sevgülüdür. (427)

(Muhammed sevgisi onun üzerine olsun Musa ya Rabbi Muhammed nedir Tanrı şöyle dedi o Ahmettir ki onun adını arşın üzerine yazdım yer ve gök yaratılmadan bin yıl önce o benim peygamberimdi. Halkın içinden seçtiğimdir o bana bütün yarattıklarım ve meleklerimden daha bağlıdır)

Dara-/darağ/darağcı

yā cebra' il işbu ne görklü yıyudur eyitdi bu Fir'avn kızının darağcısı ve anuñ oglancuqlarıdur kim bir gün Fir'avn kızınıñ başın darariken darağ elinden düşdi (391)

(Ya Cebrail bu ne güzel kokudur dedi. Firavun'un kızının saçını tarayan kişi ve onun evlatlarıdır ki bir gün Firavun kızının saçını tararken tarak elinden düştü)

Ağla-/ağlat-

Reşid bin Sa'îd bin 'Abdu'r-raḥman atasından kim Ka'bül-Aḥbār gördi kim bir cuhūdlar dānişmeni yavlağ ağlar pes ey tdi seni ne ağlatdı. (428)

(Reşid bin Said bin Abdurrahmana babasından haber geldi Yahudilerin danışmanı çok ağlar sonra seni de ağlattı.)

ķazan-/ķazanç

Benî İsrā' illüye meşakḫat-durur Ķārūn eyitdi ne kılmak gerek iblīs eyitdi cumā gün ķazanç eyleyelüm ayruğ günlerde ibādet kılalum pes eyle kıldılar andan iblīs eyitdi aylak işbuña rāzî olalum Ķārūna eyitdi ne rāy virürsin iblīs eyitdi bir gün ķazanalum biz daḫı yiyelim. (447)

(İsrailoğullarına bu zordur Karun ne yapmak gerek dedi iblis Cuma günü kazanç sağlayalım diğer günler ibadet edelim dedi sonra öyle yaptılar iblis bu ücretsiz işe razı olalım Karun'a böyle dedi sen ne düşünüyorsun iblis bir gün kazanıp biz de yiyelim)

Öğren-/öğred-

Mūsā Hızıra eyitdi uyayım saña şunuñ üzere kim sen öğrendüğün 'ilimden baña öğredesin (467)

(Musa Hızır'a sana tâbi olayım sen de bana öğrendiğin şeyleri öğret)

Nite/nitelik

sen bilmedüğün neseneğe nite katlanubilesin Mūsā eyitdi inşā'a'l-lāhu beni şaburlu er bulasın ve senün işünde saña 'āsî olamayam Hızır eyitdi eger baña uyarsañ benden eyü yavuz nesne kim göresin sormağıl tā ben anı saña eyitmeyince ve niteliğin beyān kılmayınca pes böyle dişüp gittiler. (467)

(Sen bilmediğin nesneye nasıl katlanabilirsin Musa beni sabırlı bir kişi bulsun ve senin işinde sana âsi olmayayım Hızır bana uyarsan benden daha iyi bir kişi göreceksin sakın sorma tâ ki ben onu sana anlatıncaya kadar sonra birlikte gittiler)

ayruğ/ ayrılmağ

'Alî bin Ebî Tālibden yā andan ayruğdan rivāyet kılındı kim kaçan Mūsā Hızırdan ayrılmağ diledi. (478)

(Ali bin Ebu Talip ondan başka rivayetlerde bulundu ne zaman Hızır'dan ayrılmak istedi)

Dile-/ dilenci

haber vireyin saña kim ben Hızırvan bir dilenci tañırım yüzünçün benden şadağa diledi (480)

(Sana haber vereyim ben Hızırım Tanrı dilenci olarak benden sadaka istedi)

Ört-/örtü

anı yidi kat örtüyile örteler (488)

(Onu yedi kat örtüyle örtünler)

Su/susa-

Tih içinde susadılar pes Mūsāya eyitdiler içesi su bize kandan ola Mūsā bularuñ için tañrıdan su diledi. (508)

(Tih içinde susadılar sonra Musa'ya şöyle dediler su içeri bize kandan olsun Musa bunların için Tanrı'dan su istedi)

Öl-/öldür-

Mūsāya eyitdiler Hārūn kanı eyitdi öldi eyitdiler yalansın velākin sen anı öldürdüñ biz anı severdük. (512)

(Musa'ya Harun öldü dediler yalan söylediler ama onu sen öldürdün biz onu severdik)

4.1.3.Karşıt Anlamlı Sözcüklerin Kullanımı

Metin içinde karşıt anlamlı sözcüklerin kullanımıyla da sıkça karşılaşmaktadır. Karşıt anlamlı sözcüklerin kullanımıyla, kimi zaman, birbirini izleyen iki durumun kendi içinde kurduğu bütünlüğe dayalı metin dışı değerler, metin çözücüye doğrudan aktarılmaktadır.(Uzun,1995:80)

ķarañu/ aydıñ

ķaçan Mūsā dünin yazıya girse ve ay ķarañu olsa anuñ ol iki budağı iki meş'ale gibi göz irim yir aydıñ virürdi (369)

(Ne zaman Musa geceleyin ovaya gitse ve ay karanlığı olsa onun o iki dalı iki meşale gibi yer gözüne aydınlık verirdi)

şol/sağ

Şuāyb 'as Mūsā ya kızın virdi ve koyunun dağı ismarladı eyitdi işbu koyunları alup gitgil kaçan yol ayırđına irse şoldın yaña sürgil sağdın yaña sürmegil (369-70)

(Şuayb as Musa'ya kızını verip koyununu ona ismarlayıp şöyle dedi işte bu koyunları alıp git ne zaman yol ayırımına gelirsen sol tarafa sür sağ tarafa sürme)

Bay/yoksul

ben andan ve ayruķ halkdan bayvan münezzehven baylık bana lāyıkdur kim ben bayı ve yoksulı yaradavan (376)

(Ben ondan ve başka insanlardan zenginlikten münezzehim zenginlik bana layıktır ki ben zenginliği ve yoksulluğu yaradım)

Az/çok

ol kamu yılanları bir bir yudarđı hattā kim derede azdan çokdan hiç yılan gözükmez oldı. (388)

(O bütün yılanları bir bir yutardı hatta o derede az ya da çok hiç yılan gözükmezdi)

Müzd⁴/ yazuk

Mūsā tevrīte baqđı pes eyitdi bir ümmet buldum kim kaçan bulardan biregü bir müzd işlemege eylese işleyümeşe aña bir müzd yazılır eger işlerise on müzd yazılır tā yidi yüze değin kaçan bir yazuğa kaşd eylese ve işlemese aña yazuk yazılmaz. (430)

(Musa Tevrat'a baktı sonra bir ümmet buldum ne zaman bunlarla birlikte bir sevap kazanmaya çalışsa ama işlemese sevap yazılır eğer işlerse ona sevap yazılır ta yedi yüze kadar ne zaman bir günah yapmaya çalışsa ama yapmasa ona günah yazılmaz)

yigrek 'amel/ yavuz 'amel

yā rabbi kañkı kuluñ yigrek 'amellüdü tañrı eyitdi ol kim dili yalan söylemeye ve gönli kin dutmaya ve ferce zinā kılmaya görklü hıklu mü'min ola eyitdi yā rabbi kañkı kuluñ yavuz 'amellürakdur eyitdi. (431)

(Ya Rabbi hangi kulun en iyi amellidir Tanrı şöyle dedi o ki dili yalan söylemesin, gönlü kin tutmasın, zina yapmayı güzel yaratılmışlı mümin olsun dedi ya Rabbi hangi kulun kötü amellidir dedi)

uçmak/ tamu

Mūsā uçmak ehli Fir'avn tamu ehli (434)

(Musa cennet halkından Firavun ise cehennem halkındadır)

tañrınuñ düşmanı/müsülmānlık

aña Sāmire dirleridi velākin münāfık ve tañrınuñ düşmanıydı Saîd bin Bace eyitdi ol Kirmān ehlinden bir er idi bulardan ğayrı ulular eyitdiler ol bir kuyumcı erdi yā çeri ehlinden İbnü 'Abbas eyitdi anun adı Mūsā bin Zāfer idi münāfıkdı velākin müsülmānlığın āşikāre kılmışdı. (434)

(Ona Samire derlerdi ama Tanrıya inanmaz ve Tanrıya düşmandı Said bin Bace şöyle dedi o Kirman halkından bir kişiydi bunlardan başka büyüklerdi. O bir kuyumcuymuş asker halkından onun adı Musa bin Zaferdi ve münafıktı ama müslümanlığı açıkça yaşardı)

şark/ğarb

bir mağāra içinde yatan Mūsā tahtalarınıñ pāreleridür şarkdan ve ğarbdan hiç bulut anuñ üstüne gelmez illā kim anuñ üstüne arıdıcı birağur. (439)

(Bir mağara içinde yatan Musanın tahtalarının parçalarıdır batıdan ve doğudan hiçbir bulut onun üstüne gelmez illa ki onun üstüne temizleyici bırakır)

geçmiş /gelesi

tañrı resülindan sav Ubey bin Ka'b hadîs içinde kim Mūsā bin 'İmrān anı istemeğe ve andan ilim öğrenmege buyrulduğı ğişi Hızırdu ve tañrı resülü geçmiş ve gelesi işe cümle halkun bilgeregidür. (464)

(Tanrı'nın elçisi (sav) Ubey bin Kab şöyle buyurdu Musa bin İmran onu istemeye ve ondan ilim öğrenmek istediği kişi hızırdır ve tanrının elçisi geçmiş ve gelecek işlerin bilgilerini ona vermiştir)

şat/ al

anası eyitdi sen yoksulsın māluñ yođ gündüzün odun dartup dünin namāz kılmak saña ağırdur varđıl işbu sığırı şatıl bahasın alıl yiğit eyitdi neçeye şatayın eyitdi. (485)

⁴ "müzd" kelimesinin asıl anlamı gelir, maaş, kira ücreti demektir ama burada yer aldığı anlamı "sevaptır"

(Anası sen yoksulsun malın mülkün yok gündüzün odun taşımakla gecen namaz kılmakla geçer bu sana ağır gelir var git işte bu sığırı sat parasını al yiğit nasıl satayım dedi)

Gök/yir

Muḳātil eyitdi ol Eyleyā ve Beytu'l-Muḳaddisdür 'Abdu'l-lāh bin 'Ömer eyitdi Ka'be ḫaremi şol yir kadar nice tā göklar üstine ve yirler dibine deĝin ḫürmetlüdür. (490)

(Mukatil şöyle dedi Beytül Mukaddestir. Abdullah bin Ömer şöyle dedi Kabe'nin haremi şu yer kadar nasıl ta göklerden ve yerlerin dibine kadar saygılıdır)

4.1.4.Yakın Anlamlı Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması

Anlam açısından birbirinin yerine geçebilecek kadar yakın anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması sonucunda oluşmuştur.

fazl / ni'met / naşîb

benüm fazlumdan ve ni'metlerümden naşîblerin tamām alalar ve bilgil kim dünyā içinde zāhidlikden gönli bezek yoḫdur dostlarumuñ ve eyülerüñ bezegi oldur eyitmişlerdür. (376)

(Benim faziletimden, nimetlerimden, ve verdiğim kısmeterimden tamamını alsınlar ve bil ki dünya içinde zahidlikten gönü süslü başka bir şey yoktur ve iyilerin süsleri odur demiştir)

Altun/ gümüş

Fir'avn kavmı ḫamusın nekim altun ve gümüş ayı varıdı benî İsrā 'il kavmına 'āriyete virdiler bu işden tañrınıñ dileĝi oldı kim Mūsāya ve anuñ kavmına düşmanı mālın savaş kılmadın ve at segirtmedi ḡanîmet kıla gendü luûfindan ve fazlından pes ḫamu māl ve dürlü cevher Mūsā kavmı eline girdi (408)

(Firavun halkının tamamı altını ve gümüşü vardı İsrailoğulları kavmine ödünç verdiler bu işten Tanrının dileği oldu Musa'ya ve onun kavmine düşmanı mal için savaştırmadın ve at koşturmadı ganimeti kendi isteğinden ve faziletinden sonra bütün mal ve türlü mücevherleri Musa'nın kavminin eline geçti)

tāzî/ ak kısrak

Mūsā mekri ola helāk olavuz Fir'avn boyun virmede pes tāzîye binüp depindi kim gire tāzî girmede cebra'îl bir ak kısrak binüp geldi (415)

(Musa hile yapsa helak oluruz Firavun boyun vermedi sonra ata binip tepindi ki geri at girmede Cebrail bir ak ata binip geldi)

ni'met / rızk

ādemilere ben gendü fazlumdan virdüĝüm ni'meti ve rızkı günilemege kim ḫasūd gişi benüm ni'metümüñ düşmanıdır (426)

(İnsanlara ben kendi faziletimden verdiğim nimetleri ve rızkı kıskanmaya ki hased kişi benim nimetimin düşmanıdır)

peşîmān bilüp istiĝfār getir-/ tevbe kıl-

benî İsrā'îl bildi kim bızaĝuya dapmaḫlıĝıla azdılar peşîmān bilüp istiĝfār getürdier nitekim tañrı eyitdi ve lemmā sukîta fî eydîhim ve raev ennehum ḫad zallū ḫālū le'în lem yerḫamnā rabbunā ve yagfirlenā lenekūnenne mine'l ḫāşirine pes Mūsā eyitdi iy kavm siz nesüñüze ôulum eyledüñüz bızaĝuya dapmaĝuñuzıla bular eyitdi nite ḫılalum ve çäre ne-durur Mūsā eyitdi tevbe kılun (440)

(İsrailoğulları ki buzağıya tapmakla sapkınlığa uğradılar pişman olup istiğfar ettiler nitekim Tanrı ve lemma sukita fî eydihim ve raev ennehum kad zallu kalu lein lem yerhamna rabbuna ve

yagfirlena lenekunenne minel haşirine diye buyurdu sonra musa ey halkım siz kendinize zulm ettiniz buzağıya tapmakla bunlar şöyle dedi ne yapalım Musa tevbe edin dedi)

mü'mine/ şâliha

tañrı ta'âlâ ol ikiye anuñ bedelin bir kız rûzi kıldı mü'mine şâliha Yûnus bin Mata ulaşdı. (473)

(Tanrı taala o ikiye onun bedelini bir kıza nasib etti mümine ve salihâ Yunus bin Mata ulaştı)

metâ' / nesne

size bir mekir ve fitne başaru vireyin variñ görklü 'avratları bizeñ ve bulara metâ' nesne virüñ (495)

(Size bir hile ve fitne çıkarayım gidip güzel kadınları bize ve bunlara nesne olarak verin)

4.1.5.Aynı Anlama Gelen Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması

Aynı dil içerisinde ya da farklı dillerde de aynı anlama gelen sözcükler bir arada kullanılabilir.

Söyle-/ eyt-

tañrı ta'âlâ Mûsâ ya ol keret yüz biñ dañı on dört biñ kelecı söyledi degme bir kelecide eydürdi yâ Mûsâ katelte nefsen bigayri haqqın ya'nî yâ Mûsâ haqsuz yire âdem öldürdüñ rivâyet kıldı. (376)

(Tanrı taala Musaya yüz bin defa dahi on dört bin sözü söyledi bir sözünde şöyle dedi ya Musa katelte nefsen bigayri hakkin yani haksız yere adam öldürdün buyurdu)

Muştıla-/ habar vir-

tañrı ta'âlâ Hârûna vahy kıldı qarındaşı Mûsâ ya geldügin muştıladı ve habar virdi kim seni aña vezîr kıldum (377)

(Tanrı taala Haruna vahiy indi kardeşi Musaya geldiğinin müjdesini haber verdi seni ona vezir yaptım)

Azu/ diş

ayaqlarıyla katı kayaları sırdı ve evlere ve dîvârlara nefesiyile od saçardı ve iki gözinden od yanardı ve burın deliginden semûm çıkarıdı ve yilisinüñ degme kılı bir süñü kadarıydı ve ağzınıñ giñliğı oniki arşınıdı ve anuñ azuları ve dişleri çıkarıdı. (388)

(Ayaklarıyla sert kayaları parçaladı ve evlere , duvarlara nefesiyle ateş saçardı ve iki gözünden ateş çıkarırdı ve burun deliğinden rüzgar çıkardı ve yelesinin bir kılı süngü gibiydi ve ağzının geişliğı oniki arşındı ve onun azıları ve dişleri çıkardı)

kızlık/ yimiş eksükligi

Fir'avn ve kavmı mübtelâ oldı ve dañı kızlık ve yimiş eksükligi nitekim tañrı eyitdi (397)

(Firavun'un kavmi mübtela oldu ve kıtlık ve yiyecek eksikliği vardı)

Kitâb/ tevrît

Ka'b eyitdi and virürin saña kim tañrı indürdüdi kitâb içinde bulduñ mı kim Mûsâ tevrît içine baqdı. (428)

(Kab yemin ederim ki Tanrı'nın sana indirdiği kitabı içinde buldun mu ?Musa tevratın içine baktı)

İlerüki/ soñrağı

Mūsā tevrît içine baqdı ve eyitdi ben bir ümmet buldum kim kamu ümmetüñ yigregidür kim çıkasidur eyü işe buyurup yavuz işden yığasidur ve ilerüki ve soñrağı kitāba inanalar ve küfür ve zalālet ehli birle savaşalar hatta kim deccāl a'verile savaşalar. (429)

(Musa Tevratın içine baktı ve ben bir ümmet buldum ümmetlerin içinde en iyisidir iyi işlerle uğraşıp kötü işten uzaklaşır ve sonraki kitaba inananlar küfür ve delalet halkı ile savaşırlar hatta tek gözü kör deccalle savaşırlar)

tañrı ta'ālā / yā rabbi

'Abdu'l-lāh İbni Mes'ūd eyitdi kaçan tañrı ta'ālā Mūsāyı Tūr-ı Sīnāya yakın iletdi 'arş gölgesinde bir kul gördi kim oturur eyitdi yā rabbi işbu kimdür tañrı eyitdi bu bir kuldur. (431)

(Abdullah İbni Mesud şöyle dedi ne zaman Tanrı taala Musayı turı sinaya yakın br yere çağırdı arşın gölgesinde bir kul gördü oturur ki ya Rabbi işte bu kimdir Tanrı bu bir kuldur)

'acl /bızağı/ivme

'Alī bin Ebī Tālib eyitdi 'acl diyü anuñ için eydildi kim 'Arab bızağıya ve dahı ivmege 'acl dir (437)

(Ali bin Ebu Talib şöyle dedi onun için Arapçada buzağıya ivme ya da acl der)

ho⁵/gendü

Hārūn bulara eyitdi siz ho fitne olduñuz ammā sizüñ tañrıñuz raħmandur imdi baña uyuñ ve buyruğuma muñf' oluñ nitekim Qur'an-ı mecid içinde eyitdi ve inne rabbukumu'rrahmānu fettebe'ünî ve eñf'ū emrî bular eyitdiler biz şuna dapmağdan ırılır degülüz tā Mūsā bize girü gelmeyince pes Hārūn gendüye uyan müsülmānlarla durdı (437)

(Harun bunlara şöyle dedi siz kendinize fitne çıkardınız ama sizin Tanrınız rahmandır şimdi bana uyun ve buyruğuma itaat edin Ku'rân-ı mecid içinde eyitdi ve inne rabbukumurrahmanu fettebeunı ve etiu emri bunlara şöyle dedi biz şuna tapmaktan uzak değiliz ta ki Musa bize geri gelmeyinceye kadar Harun kendine uyan Müslümanlarla durdu)

Yandur-/göyündür-

ol bızağıyı getüreler ve igile igleyeler andan yandurup kül eyleyeler andan Nîl içine savuralar her kim bızağıya dapanlardan anuñ suyından içerişe yüzi şarara ve dudakları qarara ol anuñ yazığınun nişāni ola pes Mūsā bızağıyı götürüp igeledi andan göyündürüp külinşürdi. (441)

(O buzağıyı getirsinler onu yakıp kül etsinler onu Nil'e savursunlar her kim ki buzağıya tapanlardan onun suyunu içtiklerinde yüzü sararıp dudakları kararsın o onun güahının belirtisi olsun sonra Musa buzağıya götürüp yakıp kül etti)

Fāriğ/ayruğ

ben ol tañrıvan kim benden ayruk tañrı yok ben Ka'be issiven sizi Mısır çıkardum pes baña dapuñ benden ayruğa dapmañ kaçan Mūsā keleciden fāriğ oldı açıldı (443)

(ben o Tanrı'yım benden başka Tanrı yok ben Ka'be'nin sahibi sizi Mısır'a götürüyüm sonra bana tapan bana tapmayan ne zaman Musa söylese ayrı olurdu)

⁵ "ho" sözcüğü "hod"un karşılığıdır. Kendi anlamına gelir.

Zekvet/zekāt

tañrı ta'ālā Mūsāya zekvet indürdi kaçan bularuñ üzere zekvet vācib eyledi pes Qārūn Mūsāya geldi zekātın şulh eyledi (450)

(Tanrı taala Musaya zekat verdi ne zaman bunların üzerine zekat zorunluymdu sonra Karun Musa'ya gelip zekatını verdi)

'ayne'l- hayāt / dirlik suyu

Heyle bin Ziyād eyitdi ol ol taşdur kim Zeyd ırmağınuñ ardındadır ve ol taş katında bir bınar var aña 'ayne'l- hayāt dirler ya'nî dirlik suyu ve ol su neye degürse diri olur. (456)

(Heyle bin Ziyad şöyle dedi o taştır ki Zeyd ırmağının arkasındadır o taş huzurunda bir pınar var ona aynel hayat suyu derler yani hayat suyu ve o su neye değerse canlı olur)

Sefer/ savaş

dördünci harp seferi ya'nî savaş kim cabbārlar şehrine vardı. (457)

(Dördüncü harp seferi yani savaşında cabbarlar şehrindeydi)

oğlan andan vücūda gel-/ oğlan doğ-

tañrı ta'ālā ol oğlan bedeli bir kız rūzi kıldı kim yidi oğlan andan vücūda geldi Katāde eyitdi anası ol oğlan doğucağ sevindi. (473)

(Tanrı taala o oğlanın karşılığında bir kız verdi yedi oğlan ondan vücuda geldi Katade annesi o oğlan doğacak diye sevindi)

Mekir/ hîle kılmak

uş şimdi benden dünyā ve āhiret gitdi pes qalmadı illā mekir ve hîle kılmak. (495)

(İşte şimdi benden dünya ve ahiret gitti sonra illa ki hile yapmak gerekiyor)

Yiñi/ taze

tañrı ta'ālā bularuñ üstindeki ÷onların şöyle kıldı kim gün geldükçe ve zamān geçdükçe yiñi ve taze olurıdı. (510)

(Tih içinde kanlı bir kıyafet bulundu Tanrı taala bunların üstündeki kıyafetleri şöyle günler gelip geçtikçe yeni ve taze olurdu)

Eskimez/çürümez

tañrı ta'ālā bularuñ üstindeki ÷onların şöyle kıldı kim gün geldükçe ve zamān geçdükçe yiñi ve taze olurıdı ve hiç eskimez ve çürümezidi. (510)

(Tih içinde kanlı bir kıyafet bulundu Tanrı taala bunların üstündeki kıyafetleri şöyle günler gelip geçtikçe yeni ve taze olurdu hiç eskimez ve çürümezdi)

5. Sonuç

Aynı Sözcüğün Tekrarıyla Oluşanlar

Toplam	99		
Türkçe kelime tekrarı	48	347,349,360,364,372,374,376,378,379,383,387,388,392,396,397,401,402,404,411,413,426,431,434,435,437,439,442,445,454,456,458,462,463,468,470,474,475,482,486,493,502,505,506,509,511,	Kün, su
Arapça kelime tekrar	38	349,351,354,367,375,376,384,386,390,393,414,417,419,426,428,429,432,440,444,46,449,451,454,459,460,462,463,472,474,475,479,481,487,495,511	Kabile/miskin
Farsça kelime tekrarı	11	353,378,405,414,418,429,473,477,478,488,512	Gur,köşk..
Fiil kökenliler	18	347,360,364,376,379,383,388,392,411,426,429,431,435,437,439,470,474,493,	Eyitti,depele
İsim kökenliler	70	349,351,353,354,367,372,374,375,376,378,383,384,386,387,390,393,396,397,401,402,404,405,413,414,417,418,419,426,428,429,432,434,440,442,444,445,446,449,451,454,454,456,458,459,460,462,463,463,468,472,473,474,475,475,477,478,479,481,482,486,487,488,495,502,505,506,509,511,512	Mağara,davi
Zarf görevinde	3	347,375,414	Bölük bölük
Deyimleşmiş iş	2	418,393	Oruç tut
Birleşik yapı	13	347,349,351,414,419,426,432,440,444,446,451,463,470	Divar ol-

Aynı Kökten Türemiş Kelimeler

Toplam	15		
Türkçe olanlar	15	355,371,379,381,391,428,427,447,467,478,480,488,508,512	Su-susamak
İsim kökenliler	5	379,381,467,478,508	İş-işle
Fiil kökenliler	10	355,371,391, 427,428,447,467,480,488,512	Öl-öldi
Ekle türeyenler	15	355,371,379,381,391,428,427,447,467,478,480,488,508,512	İş-işlemek
İsim tamlaması	2	371,381	Çakmağın çakdı

Zarf görevinde	1	391	Başın dararken
Vasıta	1	488	Örtüyle örtün

Karşıt Anlamlı Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması

Toplam sayı	12		
İsim kökenliler	10	369,370,376,388,430,431,434,439,490	Gök-yir/az-çok
Fiil kökenliler	2	485,464	Geçmiş-gelesi/algıl-satgıl
Türkçe kelimelerden oluşan karşıtlık	9	369,369,376,388,431,434,464,485,490	Yir-gök/az-çok
Türkçe-farsça kelimelerden oluşan karşıtlık	1	430	Müzd-yazuk
Arapça kelimelerden oluşan karşıtlık	1	439	Şark-garp
Türkçe-arapça kelimelerden oluşan karşıtlık	1	434	Tanrı düşmanı-müslüman
Sıfat	4	369,376,431,464	Karangu-aydın
Yer-yön	1	369	Sol-sag
Miktar zarfı	1	388	Az-çok
Emirle oluşan kelimelerin karşıtlığı	1	485	Algıl-satgıl
İsim tamlaması	1	,434,434	Uçmak ehli-tamu ehli

Zaman ekleriyle karşıtlığın oluşması	1	464	Geçmiş-gelesi
---	---	-----	---------------

Yakın Anlamlı Sözcükler

Toplam	7		
İsim kökenliler	7 tane isim kökenli madde vardır	376,408,415,426,440,473,495	Altın, gümüş, mal
Fiil kökenliler	-		
Arapça yakın anlamlı sözcükler	4	376,426,473,440	Saliha-mümine
Arapça Türkçe yakın anlamlı sözcüklerin bir arada bulunması	2	408	Ganimet-altın ve gümüş/ Meta-nesne
Türkçe- Farsça	1	415	Tazı-kısrak
Birleşik yapıli fiil	2	408,440	Tevbe kıl-

Aynı Anlama Gelenler

Toplam sayı	18		
İsim kökenliler	7	388,397,428,443,450,457,510	Diş-azı
Fiil kökenliler	4 tanedir	376,377,441,510,	Söyle-eydür
Türkçe kelime tekrarları	5	376,388,429,510,441	Eski-çürümek/ Yanmak-köyün
Biri Türkçe biri Farsça olanlar	1	510,	Yini-taze
Biri Arapça biri Türkçe olanlar	6	437, 443,457,437,397,377,	Sefer-savaş/ Ayrık-farig
İsim tamlaması	1	456,	Aynel hayat/dirlik suyu (yaşam suyu)

Zamirin tekrarı ile	1	437	Ho>farsça Kendü>Türkçe
Zarf görevinde	1	510	Taze ve yini olur
Sıfat görevinde	1	429	ilerüki ve soñrağı kitaba
Birleşik yapıli fiil	2	443,495	Ayrık ol

1)Sözcüksel bağdaşıklığın temelini sözcük tekrarı oluşturur.

2)Semantik açıdan beş farklı başlıkta incelenmiştir.(sözcük tekrarı, aynı anlama gelen sözcükler, karşıt anlamlı sözcükler, yakın anlamlı sözcükler, aynı kökten oluşmuş sözcük tekrarı)

3)Semantik açıdan yapılan tasnifin yanı sıra köken, yapı ve görev açısından incelemesi de yapılmıştır. Bu incelemede sözcüklerin bağlama göre farklı görevler üstlendiklerini görüyoruz.(zarf, sıfat, birleşik yapı....)

4)Aynı sözcüğün tekrarı ile oluşanlar başlığı altında bulunan kelimelerden

- 70 tane isim kökenli sözcük tespit edilmiştir.metinde isim kökenli sözcükler fiil kökenli sözcüklerden fazladır. Bunun sebepleri ise eserin dini içerikli olması yani dini terimlerin fazlaca kullanılması bir diğer sebep ise eser peygamber hayatlarını konu edindiği için şahıs isimleri fazlaca yer tutar.

- Arapça kökenli sözcükler ise Türkçe kadar olmasa da azımsanamayacak sayıda Eserin dini içerikli olması, aslında Arapça olması eserde kullanılan Arapça sözcük sayısının artmasına sebep olmuştur.

5)Aynı kökten türeyen sözcüklerin bir arada bulunması başlığı altında tespit edilen sözcüklerin

- Tamamı Türkçe'dir.
- Bu sözcüklerin çoğu fiil kökenlidir çünkü Türkçe fiil dilidir.
- Türeme şekli olarak yapım eki getirilerek sözcük oluşturma kullanılmıştır.Türkçe eklemeli dil olduğu için türeme ve türetme yollarını etkin kullanmaktadır. Eserde de bu özelliği görmek mümkündür.

6)Karşıt anlamlı sözcüklerin bir arada bulunması başlığı altında tespit edilen sözcüklerden

- Türkçe kökenli sözcüklerin sayısı oldukça fazladır.
- Zıtlığı oluşturan sözcüklerin kökenleri farklı dillerden olanları mevcuttur. Türkçe-Arapça/Türkçe-Farsça...

- İsim kökenli sözcüklerin çokluğu burada da dikkat çeker.

7)Yakın anlamlı sözcükler kategorisinde bulunan sözcüklerde

- Arapça kökenli sözcükler çoğunluktadır.
- İki dilli sözcükler de tespit edilmiştir. Türkçe-Arapça vb.

8)Aynı anlama gelen sözcüklerin bir arada bulunması kategorisinde

- Arapça-Türkçe sözcükler birarada bulunduğu sözcüklerin sayıca fazla olduğu tespit edilmiştir.

- Türkçe aynı anlama gelen sözcüklerin bir arada bulunması da söz konusudur. Bu da Türkçe söz varlığının genişliğini gösterir. Örneğin: Ali Şir Nevayî Muhakemetü'l Lügateynin de ağılamakla ilgili 15 farklı terim olduğunu ve bunun Farsça'da bulunmadığını söyler. Bu demek

oluyor ki Türkçe diğer dillere nazaran daha zengindir. Bir duygu, durum, hareketi ifade etmek için birden fazla kelime kullanılır.

Bu çalışmada yapılan incelemeler doğrultusunda sözcük tekrarının asıl amacının sözcüğün metin içindeki anlamını pekiştirmek olduğu söylenebilir.

KISALTMALAR

Aleyhisselam→ (a.s)
Azze ve Celle →(a.c)
Hazret→(Hz.)
Sallallahü Aleyhi ve Sellem→(sav)

KAYNAKÇA

- AKBAYIR, Sıddık, *Cümle ve Metin Bilgisi*, 5. Baskı, Ankara: Pegem A Yayınları, 2007
- AKSAN, Doğan, *Anlambilim*, Ankara :Bilgi Yay, , 2016
- BALYEMEZ, Sedat, “Bağdaşıklık ve Dede Korkut Hikayelerinde Bağdaşıklık Görünümleri”, *Turkish Studies Dergisi*, 2010
- CAN, Remzi, *Ortaöğretim Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Paragraf Düzeyinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık*, Doktora Tezi, Ankara :Gazi Üniversitesi, , 2012
- COŞKUN, Eyyub, “cohesion in compositions of turkish and immigrant students”,*Kuram ve Uygulamada Eğitim bilimleri*,Hatay,2011
- COŞKUN, Eyüp, *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*. Doktora Tezi., Ankara :Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,2005.
- DEMİR, Nurettin, Emine YILMAZ ve Murat KÜÇÜK,-*Kıssa Enbiya*, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013(incelenen metin)
- GÜNAY, Doğan, *Sözcükbilime Giriş*, İstanbul: Papatyabilim Yay, 2. Baskı İstanbul,2008
- GÜNAY, Doğan, *Metin Bilgisi*. Multilingual Yay., İstanbul.2007
- GÜVEN, Ahmet Z., “Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık”, *International Journal of Language Academy dergisi*, 2014
- Halliday, M. a. *Cohesion in English*. Londra: Longman Group UK Limited, (1976).
- KALSIN, Şirvan, “Kutadgu Biligde Bağdaşıklık” ,*Folklor dergisi*.,2016
- KARAHANCI, İbrahim, “Şarkı Sözlerinden Hareketle Dilde Bağdaşıklık Sorunları”, *Turkish Studies*, 2014
- MANTI, Melda İ., *Türkçe Öğrenen Mısırlı Öğrencilerin Yazılı Anlatım Çalışmalarında Bağdaşıklık (Kahire Örneği)* , Yükek Lisans Tezi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, , 2017
- ONURSAL, İrem, *Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık*, İstanbul :Multigual Yayınları,2003
- PARLATIR,İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* , Ankara :Yargı Yayınları., 5. Baskı, , 2012
- ŞAHİN, Sümeyye, *5-6 Yaş Çocuklarının Sözlü Anlatımlarında Bağdaşıklık Araçları ve Fiilimsilerin Kullanılması*,Yüksek Lisans, Hatay :Mustafa Kemal Üniversitesi, , 2015

- UZUN, Leyla S. , *Orhon Yazıtlarının Metin Dilbilimsel Yapısı* . Ankara: Simurg Yayınları, 1997
- YILDIRIM, Sezgi, *B1 Düzeyinde Türkçe Öğrenen Yabancıların Yazılı Anlatımlarının Bağdaşıklık Düzeyleri*, Yüksek Lisans, Ankara :Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, , 2016
- YILMAZ, Ömer, *11. Sınıf Öğrencilerine Ait Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans tezi, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi, 2012
- <https://eodev.com/gorev/10678186>
- <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=310210>
- <http://m.nisanyansozluk.com/>